

**ВПРОВАДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ
СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ КУРСУ «СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА»**

Соціалізація особистості є провідною проблемою соціальної педагогіки та постає першочерговим завданням сьогодення для соціальних педагогів. Її важливість спричинена складними та суперечливими процесами, які відбуваються в суспільстві. Сутність соціалізації, як напряму педагогічної науки полягає в тому, що вона формує означений тип людини, який найбільше відповідає загальнолюдським ідеалам суспільства (соціальним, культурним, духовним, моральним).

Свій внесок у розробку проблем соціалізації зробили І.С. Кон, Н. М. Лавриненко, А.В. Мудрик, Ф.А. Мустаєва та ін.

Коли ми говоримо про необхідність соціалізації особистості, то, розуміємо під цим, що особистість, на яку буде спрямована соціалізуюча робота, можна віднести до групи дітей та молоді з особливими потребами. Такий стан зумовлено недостатньою розробкою цієї проблеми, яке виражається у відсутності узагальненого матеріалу та методологічних рекомендацій з цієї проблематики, і тому не відображається належним чином у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів. Згідно з законом України “Про освіту” та національною доктриною мета освіти в Україні – це всебічний розвиток людини як особистості. У законі “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” зазначено, що серед основних принципів соціальної політики є повага до загальнолюдських цінностей, прав людини та народів

України, безпосередня участь молоді в культурному житті.

У контексті цих положень важливо не тільки спеціальне навчання і виховання людей з фізичними вадами, а й нормалізація їх життєдіяльності, реконструкція соціально-культурного довкілля, самоактуалізація та активізація процесу комунікації з ровесниками не інвалідами, створення умов для творчого пристосування до соціуму. Оскільки через функціональні обмеження та відсутність у суспільстві належних умов для повноцінного розвитку й діяльності такі діти позбавлені можливості повністю задовольнити свої потреби та творчо розвиватися, проблема їхньої реабілітації й досі є чи не найскладнішою і найвідповідальнішою. Внутрішній світ дитини з особливими потребами складний. Допомогти їм пізнати і розкрити себе, увійти до суспільства повноцінно існувати і взаємодіяти у ньому можна завдяки засобам мистецтва.

Вивченням впливу мистецтва на особистість людини займався багато філософів, художників, психологів та педагогів. Одним з перших проблему психологічного впливу мистецтва на людину розглядав ще Аристотель, який вказав на поліфункціональний характер художньої діяльності [2]. Впливом мистецтва на людину займалися також такі вчені, як З. Фрейд, Л. Виготський, В. Кандинський, Люшер, Є. Коцюба та ін.

Мистецтво, будучи формою художньо-естетичного освоєння світу, відіграє істотну роль у формуванні

художньої культури дитини з проблемами в розвитку. Воно включає художньо-естетичні, гуманістичні, пізнавальні, етичні цінності і впливає на духовне становлення особи. У роботі з дітьми, що мають порушення інтелекту, мистецтво не тільки використовується як засіб їхнього художнього розвитку і формування художньої культури, але й проявляє лікувальну дію, є способом профілактики й корекції відхилень у розвитку.

Феномен художньої культури полягає в тому, що він формує суспільно-естетичний ідеал, виражає його у вигляді художніх образів, за допомогою яких цінності суспільства перетворюються на власний досвід особистості, яка сприймає ці образи, на її власні риси характеру. Є.В.Коцюба зазначає, що в художній культурі відбувається самовираження особистості, розкриваються можливості для людини реалізувати свій творчий потенціал у різних видах мистецтва [13].

Одним з оптимальних засобів педагогічного впливу у процесі соціалізації виступають, як ми вже казали, мистецтво, за якого формуються світоглядні переконання та визначається система цінностей людини. Однак, провідна роль вченими К.В. Щербаковою, Ж.В. Петрочко, С.О. Завражиним, Л.К. Фортовою, О.В. Сорокою та ін. відводиться саме образотворчому мистецтву (ОТМ). Образотворче мистецтво розкриває можливості для розвитку творчої фантазії, інтуїції, потенції для відчуття ручної праці як творчості. Особливо в початковій школі – жоден інший предмет не розвиває таких можливостей, як заняття образотворчим мистецтвом.

Останніми роками в усьому світі проблемі корекції розвитку дітей, з обмеженими можливостями здоров'я,

засобами образотворчого мистецтва приділяється велика увага. Мистецтво більш, ніж будь-яка інша галузь суспільного життя, може позитивно вплинути на розвиток особи дитини з будь-яким ступенем обмежень здоров'я. На цьому засноване лікування засобами мистецтва.

Активна діяльність і творчість сприяють розслабленню, зняттю напруженості в дітей. Додаткові можливості самовираження й нові навички сприяють ліквідації негативного ставлення до арттерапевтичних занять і страху перед ними. Для зміни й підвищення самооцінки велику роль грають постійний інтерес і позитивна оцінка з боку терапевта до інших дітей. Знов надбані способи самовираження, позитивні емоції, що виникають у процесі творчості, знижують агресивність, підвищують самооцінку («Я не гірший за інших»). Емоційна зацікавленість активує дитину і відкриває шлях для ефективнішої коректувальної дії.

Суть застосування мистецтва полягає в терапевтичному й коректувальному впливові мистецтва на суб'єкта й виявляється у реконструюванні психотравмуючих ситуацій за допомогою: художньо-мистецької діяльності, переведення переживань, пов'язаних з нею, у зовнішню форму через продукт художньої діяльності, а також створення нових позитивних переживань, народження мистецьких потреб і способів їх задоволення.

Майбутній педагог в арсеналі своїх педагогічних засобів повинен мати на озброєнні кілька методик соціалізації, серед яких образотворче мистецтво може займати провідне місце у вихованні художнього та естетичного смаку, світосприйняття та набутті навичок моторики рук, у розвитку

абстрактного мислення та становленні духовності особистості. Перевага використання мистецтва як соціалізуючого чинника у вихованні посягає в тому, що воно може однаково успішно використовуватися як для дітей у школах так і для дітей з особливими потребами та девіантними дітьми у школах-інтернатах та реабілітаційних центрах. Сукупність наведених причин свідчить про необхідність упровадження в навчальний процес спекурсу «Соціалізація особистості засобами образотворчого мистецтва».

Використання засобів образотворчого мистецтва в соціалізації особистості вимагає спеціальної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Це в першу чергу пов'язано не стільки з вивченням методик психолого-педагогічної корекції засобами мистецтва, скільки у формуванні в майбутніх спеціалістів естетично-творчого потенціалу.

Вивченню поняття «творчість» присвячені роботи багатьох психологів, педагогів, таких як Л. Виготський, Л. Березовська, В. Зайчук, Ю. Козелецький та ін.

На основі теоретичного аналізу фахової літератури можна дійти висновку, що «естетично-творчий потенціал» – це імовірність проявлення або розвитку, за певних умов, здатності до створення за законами краси, якісно нових щодо задуму культурних та матеріальних цінностей, які ніколи раніше не існували.

Творчий потенціал людини, з одного боку, виражається в задатках, які перетворюються на здібності, а здібності у свою чергу перетворюються за допомогою уяви на механізм творчості; а з – іншого, творчість завжди пов'язана з такими особистісними характеристиками, як

активність та ініціатива, що є наслідком сталої мотиваційної потреби особистості. У свою чергу, мотиваційна психічна активність постає механізмом виникнення сенсу життя та сприяє розиткові естетичної та духовної культури особистості. На цьому етапі у творчу активність вплітається ще й естетичний інтерес, який у поєднанні постає як естетично-творчий потенціал особистості. Очевидно, що, чим вищі ціннісні ідеали встановлює для себе людина, тим змістовнішим є рівень її духовного життя. Духовність відображає потенціал естетичного світосприйняття і стає важливою його передумовою. Також, слід додати, що формуванню естетичного ідеалу людини сприяє уява. Все це загалом, обумовлює естетично-творчий потенціал особистості, за допомогою якого здійснюється самовираження особистості.

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціалізації засобами образотворчого мистецтва – це поетапне ступеневе навчання студентів соціалізаційних можливостей використання ОТМ у своїй подальшій професійній діяльності, та ознайомлення з психолого-педагогічними корекційними методиками, які використовують засоби мистецтва. Яке у своїй сукупності дає знання та формує навички професійно-орієнтованого світогляду в майбутніх соціальних педагогів, формує у студентів естетично-творчий потенціал, сприяючи тим самим самовираженню майбутніх фахівців.

Вивчення навчального курсу «Соціалізація особистості засобами образотворчого мистецтва» здійснюється на 4 курсі зі спеціальності – соціальна педагогіка та початкове навчання. Кількість студентів – 23. Кількість аудиторних годин – 32 години, самостійна робота

студентів – 74 години.

Мета курсу – допомога студентам у вивченні соціалізаційних можливостей використання ОТМ у своїй подальшій професійній діяльності, та ознайомлення з психолого-педагогічними корекційними методиками, які використовують засоби мистецтва. На основі використання досвіду вітчизняної та світової соціально-педагогічної практики.

Навчальний курс «Соціалізація особистості засобами образотворчого мистецтва» складається з двох модулів: «Функціональні можливості використання ОТМ» та «Психолого-педагогічна корекція засобами мистецтва».

У першому розділі розглядаються теми: «Поліфункціональність використання ОТМ», «Використання ОТМ у діагностиці психоемоційного стану особистості (проективні методики)», «Естетичні почуття і творча діяльність як вищий рівень соціалізації особистості», «Стадії творчого процесу», «Огляд існуючих теорій з психології творчості (екзистенціалістська теорія, психоаналітична теорія, теорія бісоціації)».

У другому модулі розглядаються такі психотерапевтичні методики, як арт-терапія, хромотерапія, образотворча-терапія, трудотерапія, ігротерапія, лялькотерапія, теорія та практика казка-терапії.

Виконання практичних завдань у межах навчального курсу передбачає виявлення рівнів сформованості художньо-естетичного потенціалу в майбутніх соціальних педагогів за такими критеріями, як естетичність виконаної роботи та творчість у вирішенні навчального завдання.

Під критерієм естетичності маємо на увазі, що «естетичний» – це

зверненість до почуття прекрасного у навколишньому світі.

Під критерієм творчості маємо на увазі, що «творчість» – це створення якісно нових по задуму цінностей, які ніколи раніше суб'єктивно не існували, і які є відмінними за своєю неповторністю та оригінальністю.

Попереднє обстеження студентів здійснювалося за допомогою аналізу продуктів діяльності. Так, під час першого практичного заняття з метою виявлення сформованості естетично-творчого потенціалу було запропоновано студентам виконати наступні завдання: виконати за схемами оригамі паперову іграшку та придумати та виконати з паперової стрічки іграшкову тварину.

Під час виконання першого завдання було запропоновано студентам схеми різного рівня складності. Слід зазначити, що майже всі студенти обрали самі прості схеми оригамі, незважаючи на те, що за більш складними схемами можна було виготовити більш цікаву та деталізовану тварину. Також, привертає увагу те, що дехто зі студентів не зміг самостійно закінчити розпочату роботу. Останнє, може свідчити про недостатній рівень сформованості таких якостей особистості, як терплячість, акуратність, зосередженість, послідовність у виконанні роботи, цілеспрямованість та вимогливість до себе.

Аналіз виконаних робіт проводився за ознаками, які розкривались за критерієм естетичності. Особливість роботи з оригамі полягає в тому, що потрібно суворо дотримуватися розробленої схеми та уважно й акуратно її виконувати. Естетичність у роботі з оригамі виявляється в акуратності виконання роботи, що справляє загальне естетичне враження від

роботи, та естетичністю виконаного малюнку на орігамі, наприклад, обличчя іграшки. Кількісний аналіз за критеріями естетичності та творчості виконаної роботи показав, що 25% студентів виконали його на низькому рівні, 45% – на середньому рівні, 10% – на достатньому рівні, 20% – не закінчили роботу.

За критеріями естетичності та творчості, у другому завданні, було проаналізовано виконання створення з паперової стрічки іграшкової тварини. Естетичність у даному виді роботи виявлялась у загальному сприйнятті роботи, як красивої та гармонійної. Творчість, у свою чергу, виявлялась саме у придумуванні та створенні своєї власної іграшки. Творчість оцінювалася за такими параметрами, як оригінальність та спроможність винайдення нових виразних засобів у створенні виробу. Так, 25% студентів створили не подібну до наведених зразків тварину (достатній рівень), 45%

- створили іграшку на основі наведених зразків з додаванням власних деталей (середній), 10% - виготовили іграшку за наведеними зразками (низький рівень), 20% - не виконали роботу. Аналіз робіт за показником естетичності показав дещо інші результати, – так, тільки 10% виконаних робіт було створено на достатньому рівні, 15% - на середньому, переважна більшість була виконана на низькому рівні – 55% студентів.

Підсумок наведених даних, зведених у загальну таблицю, показав, що рівень сформованості за критеріями творчості та естетичності у відсотковому відношенні майже однаковий (коливання складає 2.5 %). Так, достатній рівень показало лише 11.25 % студентів, середній - 28.5 % студентів, низький – 40 % студентів, не виконало завдання – 20 % студентів.

Таблиця 1

Рівні сформованості естетично-творчого потенціалу

Рівень сформованості критерію	Критерії		Загальний показник за обома критеріями
	Естетичність	Творчість	
Високий	-	-	-
Достатній	10 %	25 %	17.5%
Середній	30 %	45 %	37.5%
Низький	40 %	10 %	25 %
Не виконали завдання	20 %	20 %	20 %

Виходячи з цього можна зробити висновок, що в переважній більшості студентів рівень сформованості естетично-творчого потенціалу знаходиться на низькому рівні. Лише чверть студентів показали середній

рівень сформованості естетично-творчого потенціалу. Все це вказує на необхідність подальшої розробки теми «Формування естетично-творчого потенціалу в майбутніх соціальних педагогів».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрющенко
Художественно-эстетическая

В.П. направленность личности учащегося как фактор ее социализации//

Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя: Збірник науково-методичних праць/ ред. кол. Дубасюк О.А. та ін. – К.: ІЗМН, - Житомир: Держ. пед. інститут, 1999. – С. 58-59.

2. *Аристотель*. Поэтика. Риторика. – СПб.: Азбука, 2000. – 346с.

3. *Вербець В.В.* Педагогічна діагностика формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді: Монографія. – Острог – Рівне: РДГУ, 2005. – 383 с.

4. *Коцюба Є.В.* формування духовних потреб майбутніх учителів засобами мистецтва: Автореф. дис...

канд.. пед. наук: 13.00.04. – Харків, 1995. – 23 с.

5. *Лимаренко Л.* Художня культура як феномен становлення особистості //Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 2. – С. 80-87.

6. *Опич О.* Художньо-естетичний розвиток особистості в системі професійної освіти // Педагогіка і психологія освіти. – 2004. – № 3. – С. 89-97.

7. *Щербакова К.В., Петрочко Ж.В.* Реабілітація дітей з функціональними обмеженими засобами мистецтва. – Київ, 2002. С. 147.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статті розглядається актуальність впровадження в процес навчання курсу «Соціалізація особистості засобами

образотворчого мистецтва», а також формування естетично-творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів.

SUMMARY

The article demonstrates actuality of introduction of the course «Socialization of an individual via fine arts» into educative process, as well as forming aesthetic creative potential of future social teachers.

Науковий керівник: д. пед. н., проф. І.М. Богданова.